

פרדס השבוע

הרב דוד שושנה שליט"א

פרשת ואתחנן

שבת נחמו
יד אב תשפ"א

לומר שמא הותר הנדר והיינו ע"י כבישת
ארץ סיחון ועוג ומצינו ג"כ בפסוק פ'

דברים שאמר הקב"ה למשה ראה נתתי בידך את סיחון מלך חשבון
האמורי ואת ארצו החל רש וגו' היום הזה אחל תת וגו' ויש במדרש
ובפרש"י בחומש שכפה שר של אמוריים של מעלה תחת רגליו של משה
כו' נמצא דלפ"ז מאותו יום ואילך היה פ"פ למשה להתפלל ולומר שמא
הותר הנדר ודיבור זה בכל פ' זו היה בט"ו באב כדאיתא בפ' י"נ [ב"ב]
דף קכ"א דהיינו ביום שכלו בו מתי מדבר דכתיב ויהי כאשר תמו ע"ש
בפרש"י ותוס' באריכות וא"כ צא וחשוב מן ט"ו באב עד ז' באדר יום
שמת בו משה כשתחשוב החדשים על הסדר א' מלא וא' חסר עולה
מאתיים יום דהיינו ד' מלאים וג' חסרים ועוד ז' ימים ואם היה מתפלל
משה בכל אותן ימים ג' תפלות בכל יום היה ת"ר תפלות רק שידוע
שבשבת אין היחיד שואל צרכיו וא"כ כשתסיר כ"ח שבתות שהיו באותן
ימים של ר' יום נשאר קע"ב ימים ג' תפלות בכל יום הרי תקי"ו אמנם
שתפלת ט"ו בעצמו כיון שלא היה הדיבור מתייחד עם משה אלא ביום
ולא בלילה א"כ באותו יום ט"ו לא היה מתפלל כ"א ב' תפלות הרי לך
חשבון מכון שתקט"ו תפלות התפלל משה מאותו יום ט"ו באב עד יום
מותו שהוא ז' באדר שמת בו בשעת מנחה כדאיתא במדרש כן נ"ל נכון.
ובדרוש העילתי עוד שזה פירוש הפסוק רב לך אל תוסף דבר אלי עוד
שאילו התפלל משה עוד תפלה א' שהם תקי"ו ועולה ו' פעמים כמנין
אלקים היה ממתיק בזה ו' בתי דינין האמורין בפ' במה בהמה והיה נענה
בתפלתו לכך אמר לו אל תוסף דבר ועיין עוד בסמוך:

ואפשר להסביר למה לפי הפני יהושע התחיל משה להתפלל
בט"ו באב ע"פ מה שמובא במדרש איכה בפתיחה:

א"ר לוי: כל ערב תשעה באב היה משה מוציא כרוז בכל המחנה ואומר:
צאו לחפור, והיו יוצאים וחופרים קברות וישנין בהן. לשחרית היה מוציא
כרוז ואומר: קומו והפרישו המתים מן החיים, והיו עומדים ומוציאין עצמן
חמשה עשר אלף בפרוטרוט, חסרו שש מאות אלף. ובשנת הארבעים
האחרון עשו כן ומצאו עצמן שלמים, אמרו: דומה שטעינו בחשבון, וכן
בעשור ובאחד עשר ובשנים עשר ושלשה עשר וארבע עשר. כיון
דאיתמלא סיהרא [הלבנה] אמרו: דומה שהקב"ה ביטל אותה גזירה
מעלינו, וחזרו ועשאוהו יום טוב.

וכיון שראה משה רבינו שבוטלה הגזירה מאנשי דורו, ביקש
שתבוטל גם ממנו.

ב.ט"ו באב

והיום טוב הזה של שנת הארבעים שהיו במדבר הוא אחד
האירועים של ט"ו באב המובא בסוף מסכת תענית (ל, ב-ב, לא, א,
וגם מובא בב"ב קכא, א):

א"ר שמעון ב"ג לא היו ימים טובים לישראל חמשה עשר באב וכיוה"כ:
בשלמא יום הכפורים משום דאית ביה סליחה ומחילה יום שניתנו בו
לוחות האחרונות אלא ט"ו באב מאי היא אמר רב יהודה אמר שמואל
יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה מאי דרוש (במדבר לו, ו) זה הדבר
אשר צוה ה' לבנות צלפחד וגו' דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה אמר
רב יוסף אמר רב נחמן יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל שנאמר

א.תפילת משה

ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר: (ג, כג)

מובא בדברים רבה (וזאת הברכה יא, י):

[...] וכיון שראה משה שנחתם עליו גזר דין גזר עליו תענית ועג עוגה
קטנה ועמד בתוכה. ואמר איני זז מכאן עד שתבטל אותה גזירה. באותה
שעה מה עשה משה לבש שק ונתעטף שק ונתפלש באפר ועמד בתפלה
ובתחנונים לפני הקב"ה עד שנודעזעו שמים וארץ וסדרי בראשית
ואמרו שמא הגיע צביונו של הקב"ה לחדש את עולמו יצתה בת קול
ואמרה עדיין לא הגיע צביונו של הקב"ה לחדש את עולמו אלא (איוב
יב, י): "אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש ואין איש אלא משה"
שנאמר (במדבר יב, ג): "והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני
האדמה".

מה עשה הקב"ה באותה שעה הכריז בכל שער ושער של רקיע ורקיע
בכל ב"ד וב"ד שלא יקבלו תפלתו של משה ולא יעלו אותה לפניו מפני
שנחתם עליו גזר דין.

אותו מלאך שממונה על הכרזה אכזריאל שמו באותה שעה קרא הקב"ה
בבהלה ואמר להם למלאכי השרת רדו בבהלה ונעלו כל שערי רקיע
ורקיע שגבר קול התפלה כלפי מעלה ובקשו לעלות הרקיע מפני קול
תפלתו של משה שהיתה תפלתו דומה לחרב שהוא קורע וחותר ואינו
מעכב שהיתה תפלתו מעין שם המפורש שלמד מן זוגאל רב וסופר של
בני מרום על אותה שעה הוא אומר (יחזקאל ג, יב): "ואשמע אחרי קול
רעש גדול ברוך כבוד ה' ממקומו" ואין רעש אלא זיע ואין גדול אלא משה
שנאמר (שמות יא, ג): "גם האיש משה גדול מאד בארץ מצרים בעיני
עבדי פרעה ובעיני העם".

מהו "ברוך כבוד ה' ממקומו" בשעה שראו גלגלי מרכבה ושרפי להבה
שאמר הקב"ה לא תקבלו תפלתו של משה ולא נשא לו פנים ולא נתן לו
חיים ולא הכניסו לא"י אמרו "ברוך כבוד ה' ממקומו" שאין לפניו משוא
פנים לא לקטן ולא לגדול.

ומנין שהתפלל משה באותו הפרק חמש מאות וחמשה עשר פעמים
שנאמר (דברים ג, כג): "ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר" ואתחנן
בגימטריא הכי הוי. [...]

לגבי מנין התפילות מסביר הפני יהושע (ברכות לב, ב):

ומתוך מה שכתבתי נתיישב לשון מדרש רבה פ' ואתחנן דאיתא שם
ואתחנן אל ה' הלכה כמה תפלות מתפלל אדם בכל יום כך שנו חכמים
ג' תפלות מתפלל כו' וזה נוטה למה שכתבתי דתפלת משה בפ' ואתחנן
היה כענין י"ח ברכות. ויתיישב יותר לפי מה דאיתא במדרש פליאה
שהתפלל משה תקט"ו תפלות כמנין ואתחנן והוא פלאי מה בעי
ללמדינו בזה ונראה לי דודאי לאו מחושבנא דואתחנן יליף לה אלא
דקושטא דמילתא הכי הוא שהתפלל משה תקט"ו תפלות בחשבון מכון
ודרשא דואתחנן אסמכתא בעלמא היא והיינו לפי מאי דאיתא במדרש
ובפרש"י בחומש בפ' ואתחנן אל ה' בעת ההיא פירש"י לאחר שכבש
ארץ סיחון ועוג אמר דמייתי שמא הותר הנדר נמצינו למידין דמקמי הכי
לא היה פתחון פה למשה להתפלל שיכנס לא"י כיון שהיה ע"י שבועה
של הקב"ה באומרו לכן לא תביאו ולכן לשון שבועה היא עד שמצא מקום

רבינו שמואל דלמה חפרו קברים בשנה אחרונה כיון שמאשתקד מתו כל אותן שהיו ראויין למות שכל אחד היה יודע בעצמו שלא היה מבן עשרים ועד ששים מפקודי משה ואהרן:

ג.יהא שמייה רבה

כותב המגלה עמוקות (ואתחנן אופן ריב):

ידוע ששם של כ"ח הוא יוצא מ'ז' תיבות של **בראשית** (א,א), בפסוק ראשון שיש בו ז' תיבות וכ"ח אותיות. ומן פסוק של **מתן תורה** (שמות כ,א) וידבר אלקים את כל הדברים, שיש בו גם כן ז' תיבות וכ"ח אותיות. ומן **אמן יהא שמייה רבה** מברך לעלם ולעלמי עלמיא, שיש בו גם כן ז' תיבות וכ"ח אותיות, וזה סוד העונה אמן יהא שמייה רבה **בכל כחו** (שבת קיט,ב), כמו שהביא הב"ב בא"ח סימן נ"ו. לכן כתב הרב ר' יהודה חסיד ז"ל (ספר חסידים) שקודם שאמר יהא שמייה רבה, צריך לזכור שני פסוקים אלו בראשית ברא אלקים וגו', וידבר אלקים וגו', ואחר כך אמן יהא שמייה רבה, שמשלשתן יוצא שם של כ"ח. [...]

וטעם ג' אלו הם בסוד ראש תוך סוף, דהיינו בראשית הוא ראש הבריאה, ומתן תורה הוא באמצע, ואמן יהא שמייה רבה הוא הסוף של זה העולם. וזה טעם מספר ז', שהעולם נברא בז' ימי בראשית, והימים הם מצד החמה, וכ"ח אותיות לקביל כ"ח עתים של לבנה, כי בב' אורות אלו הנהגת זה העולם, והוא צירוף בראשית בשת"א"ר, הימים הם מתנהגים על ידי אור החמה, והחדשים על ידי אור הלבנה, ולעתיד לבא יתקיים קרא והיה אור הלבנה כאור החמה וגומר שבעתיים כאור שבעת הימים (ישעיה ל,כו). [...]

וגם רמז על ג' דברים אלו שאמרנו, על כ"ח שבמעשה ובפסוק בראשית, אמר **את גדלך**, דאתמר גבי **מעשה בראשית** עושה גדולות עד אין חקר (איוב ה,ט), **ואת ידך החזקה** על כ"ח אותיות שבפסוק **וידבר אלקים** את כל הדברים האלה, שהוא גם כן כ"ח אותיות, שעליהם אמר משה ואת ידך החזקה, שדרשו ז"ל (שמו"ר מו,ג) על הלוחות שהם ניתנו בב' ידים, ב' פעמים י"ד הוא כ"ח קול אדני בכח (תהלים כט,ד), וקבלו ישראל את התורה בסוד שם כ"ח הן אל ישגיב בכחו (איוב לו,כב), מי א-ל בשמים ובארץ הוא על סוד אמן יהא שמייה רבה שיהיה לבסוף, לכן אמר אשר יעשה לעתיד **כמעשיך** לקביל יתגדל, **כגבורתיך** לקביל יתקדש, בסוד וקדשתי את הלויים (במדבר) שהוא מסטרא דגבורה, אבל יתגדל הוא מסטרא דחסד שהוא יד ימין גדולים מעשי אדני"י (תהלים קיא,ב).

מסופר **במסכת ברכות** (ג,א):

תניא א"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח (והמתין לי) עד שסיימתי תפילתי לאחר שסיימתי תפילתי אמר לי שלום עליך רבי ואמרתי לו שלום עליך רבי ומורי ואמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו אמרתי לו להתפלל ואמר לי היה לך להתפלל בדרך ואמרתי לו מתיירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים ואמר לי היה לך להתפלל תפלה קצרה. באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים למדתי שאין נכנסין לחורבה ולמדתי שמתפללין בדרך ולמדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה.

ואמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו ואמרתי לו שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות. ואמר לי חייך וחיי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך אלא **בכל יום ויום** שלש פעמים אומרת כך ולא זו בלבד אלא בשעה שישירא נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות **ועונין יהא שמייה הגדול מבורך** הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם:

(שופטים כ,א) ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לאשה מאי דרוש אמר רב ממנו ולא מבנינו (אמר) רבה בר בר חנה א"ר יוחנן **יום שכלו בו מתי מדבר** דאמר מר עד שלא כלו מתי מדבר לא היה דבור עם משה שנאמר (דברים ב,טז) ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות וידבר ה' אלי אלי היה הדבור עולא אמר **יום שביטל הושע בן אלה פרוסדיות** שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל ואמר לאיזה שירצו יעלו רב מתנה אמר **יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה** ואמר רב מתנה אותו יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו **יום שפסקו מלכרות עצים למערכה** (תניא) רבי אליעזר הגדול אומר מחמשה עשר באב ואילך תשש כחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה לפי שאינן יבשין אמר רב מנשיא וקרו ליה יום תבר מגל מכאן ואילך דמוסיף יוסיף ודלא מוסיף (יאסף) (תני רב יוסף) מאי יאסף אמר רב יוסף תקבריה אימיה:

מסביר **תוספות** (ב"ב קכא,א):

יום שכלו בו מתי מדבר. בשנה אחרונה נמי מתו וידעו שכבר כלתה גזרה כי כבר מתו כל בני כ' ולפי שהיו אבליים עד מקצת יום של ט"ו לא חזר הדיבור שאין השכינה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות כדאשכחן גבי יעקב (תנחומא פ' וישב) שכל אותן ימים שנתאבל על יוסף לא שרתה עליו שכינה כדאמר [בשבת] (דף ל,ב) ולכך כל ימי אבילותן של ישראל לא חזר הדיבור שבזכותן היה מדבר עם משה כדאמר' בריש מכילתא לאמר ר' יעקב אומר צא ואמור להם שבזכותן אני מדבר עמך שכל אותן שלשים ושמונה שנה שהיה כועס על ישראל לא היה מדבר עם משה ואהרן שנאמר ויהי כאשר תמו וכו'.

וממדרש איכה שהיה רבינו שמואל מביא ראייה קשיא טובא שאם לא מתו בשנה אחרונה למה נתעכב הדיבור שנה ויותר שלא חזר ועוד ט"ז אלף ופרוטרוט היה למות כל שנה ולפי מדרש איכה היו מתין חמשה עשר אלף ופרוטרוט בכל שנה ועוד למאן דאמר בירושלמי במועד קטן שכולן בני ששים מתו חידוש גדול הוא זה שצריך לומר שחמש עשרה אלפים ופרוטרוט נולדו במצרים בכל שנה זה קודם זה ועוד שלא היתה שמחה מפני הדיבור שחזר [אלא] שאז כי איתמלי סיהרא ידעו שפסקה גזרה מעליהם ועוד מה שמחה היא שקדמו למות מאשתקד והכתיב (שמות כג) את מספר ימך אמלא ועוד אם מיהרו למות מאשתקד א"כ לא מתו בני ששים אותן שהושלמו להן עשרים שנה בשעת יציאתם שלכך תלה בכ' שנה לפי שהיו בני כ' בצמצום.

ונראה לר"ת לפי מדרש איכה שלא מיהרו למות אלא **בשנה אחרונה ביטל מהן הגזרה ונשארו מהן ט"ו אלף ופרוטרוט אותן שהיו ראויין למות בשנה אחרונה** כמו שמצינו בחזקיהו דכתיב (מלכים ב,כ) צו לביתך כי מת אתה והאריך לו הרבה. [הא דכתיב (במדבר כו) ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון היינו מאותן שראויין למות קודם שנתבטלה הגזרה דכלב ויהושע היו בני ארבעים בשלוח מרגלים כדפרישית לעיל (קיו,ב ד"ה מכאן) אי נמי בתחלה נגזר אפי' על בני כ' בצמצום ולבסוף ריחם עליהם הקב"ה ולא מתו אלא אותן שהיו בשעת גזרה לכל הפחות בני עשרים וחדש שחדש בשנה אחרת חשוב שנה ולא יום אחד כדאמר' (מסכת פרה פ"א מ"ג) גבי פלגס שכל חדש שלם אינו לא שנה ולא איל ונשארו בשנה אחרונה כל אותן שהיו בני כ' בצמצום] הכי נמי אשכחן בדילוג קץ זכו כי גר יהיה זרעך מיצחק לא זכו ועבדום וענו אותם וכו' והשתא אתי שפיר דמשום חמשה עשר אלפים ופרוטרוט לשנה לא נתייחד הדיבור עד חמשה עשר באב של שנה אחרונה שהיו ראויין למות והיו עצובין בכך עד דאיתמלי סיהרא.

ומה שהקשה ר"ת לפירוש הקונטרס למה נשתהה הדיבור שנה ויותר י"ל נמי שאין השכינה שורה לא מתוך עצבות והן היו עצובין לפי שהיו סבורין למות באותה שנה והאי דנקט נמי חמשה עשר אלפים ופרוטרוט לאו על כל שנה ושנה קאמר אלא רוב השנים ומיהו קשה על פירוש